

ks. Piotr Rygula*

HISZPAŃSKA USTAWA ORGANICZNA O WOLNOŚCI RELIGIJNEJ Z 5 LIPCA 1980 ROKU

Streszczenie. Przedmiotem analizy autor artykułu uczynił ustawowe regulacje dotyczące wolności religijnej w Hiszpanii. Rozpoczyna od omówienia treści art. 16 hiszpańskiej ustawy zasadniczej, w którym prawodawca hiszpański zawarł deklarację rozdziału państwa i Kościoła oraz gwarancje dotyczące wolności religijnej. Następnie przechodzi do omówienia przepisów ustawy organicznej z 5 listopada 1980 r. o wolności religijnej, stanowiącej rozwinięcie i doprecyzowanie konstytucyjnych gwarancji zawartych w art. 16 konstytucji. Analiza wspomnianego aktu prawnego obejmuje następujące zagadnienia: a) przedmiotowy i podmiotowy zakres gwarancji ustawowych dotyczących wolności religijnej w Hiszpanii; b) ochrona prawa do wolności religijnej ze strony państwa; c) osobowość prawna, autonomia, organizacja wewnętrzna związków wyznaniowych; d) prawne instrumenty realizacji współpracy między władzami publicznymi a związkami wyznaniowymi w Hiszpanii.

Słowa kluczowe: prawo wyznaniowe, relacje państwo – Kościół, wolność religijna, konstytucja Hiszpanii z 1978 r., hiszpańska ustawa organiczna o wolności religijnej.

Pozostająca w mocy ustawa o wolności religijnej z 5 lipca 1980 r.¹ jest jednym z głównych instrumentów prawnych regulujących przedmiotowy i podmiotowy zakres wolności religijnej w Hiszpanii. Tekst projektu rzezzonej ustawy został wypracowany w trakcie spotkań przedstawicieli władz publicznych z reprezentantami istniejących w Hiszpanii związków wyznaniowych. Pierwsze takie spotkanie – w którym obok przedstawicieli Ministerstwa Sprawiedliwości udział wzięli reprezentanci Kościoła katolickiego, prawosławnego, anglikańskiego, Kościołów ewangelickich, wyznawców islamu i judaizmu – odbyło się 3 kwietnia 1978 r. W ramach tych spotkań wypracowano wspólne dla wymienionych wspólnot religijnych propozycje legislacyjne, które, zebrane przez przedstawicieli ministerstwa, zawarte zostały następnie w rządowym projekcie *ley orgánica*.

* Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Wydział Prawa Kanonicznego, Zakład Historii Prawa, p.rygula@uksw.edu.pl.

¹ Ley orgánica 7/1980, de 5 de julio, de Libertad Religiosa, BOE 1980, n.º 177 (de 24 de junio), s. 16804–16805. Skrót BOE stosowany jest dla *Boletín Oficial del Estado*, istniejącego pod tą nazwą od 1936 r. urzędowego organu promulgacyjnego w Hiszpanii. Ponadto w artykule stosowane będą następujące skróty: dla orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego (*Sentencia del Tribunal Constitucional*) – STC, dla podstawy prawnej (*fundamento jurídico*) orzeczenia – FJ. Tłumaczenia z języka hiszpańskiego w niniejszym artykule są tłumaczeniami własnymi autora artykułu.

W trakcie debaty na forum Korteżów projekt Rady Ministrów² uległ niewielkim zmianom, nierzadko wyłącznie o charakterze lingwistycznym (Basterra Montserrat 1989, 331–332). Najistotniejszą różnicą między projektem rządowym a ostateczną redakcją ustawy był brak preambuły zawartej w projekcie. Atmosferę konsensusu w trakcie prac nad tekstem ustawy podkreśla także fakt zaakceptowania przez wszystkie ugrupowania parlamentarne zawartej w projekcie rządowym propozycji dotyczącej możliwości zawierania umów między państwem a poszczególnymi wyznaniem (Ciáurritz 1984). Zaaprobowaną przez Korteży ustawę król Juan Carlos podpisał dnia 5 lipca 1980 r. (Ryguła 2009, 332).

Przepisy wspomnianej ustawy organicznej o wolności religijnej z 5 lipca 1980 r. stanowią rozwinięcie i dookreślenie zapisów konstytucyjnych dotyczących prawa podstawowego do wolności religijnej. Zgodnie bowiem z art. 81 ust. 1 konstytucji hiszpańskiej z 1978 r. „Ustawami organicznymi są ustawy rozwijające prawa podstawowe i wolności publiczne, aprobujące statuty o autonomii i powszechny system wyborczy oraz pozostałe ustawy tego rodzaju przewidziane w Konstytucji”³. Z tego też względu przed przeanalizowaniem rzeczonyj ustawy omówione zostaną przepisy hiszpańskiej ustawy zasadniczej z 1978 r. w zakresie wspomnianego prawa podstawowego⁴.

1. KONSTYTUCYJNE GWARANCJE WOLNOŚCI RELIGIJNEJ

Zgodnie z art. 16 rzeczonyj ustawy zasadniczej:

1. Poszczególnym osobom i wspólnotom gwarantuje się wolność w sferze ideologii, religii i kultu. Korzystanie z tych wolności podlega tylko takim ograniczeniom odnośnie do zewnętrznych przejawów wyznawanych przekonań, jakie są konieczne do utrzymania porządku publicznego chronionego prawem.
2. Nikt nie może być zobowiązany do składania deklaracji co do swej ideologii, religii lub swych przekonań.
3. Żadne wyznanie nie będzie mieć charakteru państwowego. Władze publiczne będą uwzględniać przekonania religijne społeczeństwa hiszpańskiego i utrzymywać wynikające z tego stosunki współpracy z Kościołem katolickim i pozostałymi wyznaniem (Ryguła 2004, 113–141).

² Projekt ustawy: Proyecto de Ley. Libertad religiosa. *Boletín Oficial de las Cortes Generales* 1979, n.º 77 (de 17 de octubre): 483–486.

³ Tekst konstytucji: Constitución española de 27 de diciembre de 1978, BOE 1978, n.º 311 (de 29 de diciembre): 29315–29424. Więcej na temat ustawy organicznej w hiszpańskim systemie źródeł prawa zob. Barceló i Serramalera 2005; Linde Paniagua 1990; Carbajal Iranzo 2008–2009, 7487–7491.

⁴ Prawo do wolności religijnej, regulowane zasadniczo w art. 16 wspomnianej konstytucji, uznaje się w niej za prawo podstawowe. Artykuł 16 zamieszczony został w tytule pierwszym konstytucji (art. 9–55) „O podstawowych prawach i obowiązkach” (*De los derechos y deberes fundamentales*), w rozdziale drugim zatytułowanym „Prawa i wolności” (*Derechos y libertades*), w sekcji pierwszej „O prawach podstawowych i wolnościach publicznych” (*De los derechos fundamentales y de las libertades públicas*).

Konstytucja hiszpańska gwarantuje więc ochronę deklarowanych w art. 16 wolności, stwierdzając, że nie podlegają one ograniczeniom w zakresie wewnętrznym, w zewnętrznym zaś tylko w odniesieniu do tych przejawów rzeczonych wolności, które mogłyby spowodować zakłócenie ładu publicznego (Giménez y Martínez de Carvajal 1980, 38–39). W ten sposób ustawodawca gwarantuje ochronę ze strony państwa w zakresie zewnętrznym pozytywnym zarówno poszczególnym osobom fizycznym, jak i kolektywnym podmiotom wolności w sferze ideologii, religii i kultu.

Ponadto, ustawa chroni jednostkę przed ingerencją państwa w zakresie zewnętrznym negatywnym, zabraniając władzom publicznym obligowania kogokolwiek do manifestowania posiadanych poglądów (religijnych i areligijnych). W hiszpańskiej doktrynie prawa wyznaniowego dominuje pogląd, iż zakaz zawarty w ust. 2 cytowanego artykułu konstytucji odnosi się nie tylko do deklaracji słownych dotyczących wyznawanej przez kogoś religii czy ideologii, lecz także do pozasłownego manifestowania rzeczonych poglądów, np. poprzez udział w ceremoniach o charakterze religijnym czy ideologicznym (Combalía 1994, 470). Razem z art. 14 konstytucji⁵ przytoczony art. 16 ust. 2 stanowią gwarancje niedyskryminacji jednostki z powodów związanych z posiadanymi przez nią przekonaniami (Ryguła 2009, 324).

Gwarantem zawartych w art. 16 ust. 1–2 konstytucji deklaracji dotyczących wolności przekonań jest neutralne religijnie państwo, stanowiące dla rzeczonych wolności społeczno-polityczne środowisko, w jakim mają one być realizowane. Kształt owej neutralności określa art. 16 ust. 3 hiszpańskiej ustawy zasadniczej. Zawarte w nim wyrażenie „Żadne wyznanie nie będzie mieć charakteru państwowego” determinuje nie tyle niekonfesyjny charakter państwa, ile raczej niepaństwowy charakter wszystkich istniejących na terytorium Hiszpanii wyznań⁶. Usiłując nakreślić *mens legislatoris* cytowanego zapisu, senator izby wyższej parlamentu w czasie prac legislacyjnych nad obecną konstytucją, Sánchez Aguesta, stwierdził: „Państwo nie ma religii. Religie mają ludzie organizujący się w państwo. Państwo jest instytucją świecką o określonych celach i przekracza te cele, jeśli usiłuje kierować aktami religijnymi lub ich zabraniać” (cyt. za: Infiesta 1978, 22).

Rzeczywisty kształt neutralności państwa hiszpańskiego można zrozumieć jednak dopiero, kiedy przytoczone wyżej pierwsze zdanie art. 16 ust. 3 analizuje się w łączności ze zdaniem drugim: „Władze publiczne będą uwzględniać przekonania religijne społeczeństwa hiszpańskiego i utrzymywać wynikające z tego stosunki współpracy z Kościołem katolickim i pozostałymi wyznaniami”. Zdanie to

⁵ W art. 14 ustrojodawca gwarantuje równość wszystkich Hiszpanów wobec prawa i z tego powodu za niedopuszczalną prawem uznaje dyskryminację m.in. ze względu na religię (wśród wymienionych powodów rzeczony dyskryminacji znalazły się także: miejsce urodzenia, rasa, płeć, poglądy, inne okoliczności natury osobistej czy społecznej).

⁶ Cytowany wyżej fragment art. 16 ust. 3 oznacza odejście od znanej z historii zasady: *cuius regio eius religio*, w kierunku założenia: *cuius regio eius non-religio*.

nie pozwala na interpretację deklarowanej neutralności jako indyferentyzmu państwowego, charakteryzującego się postawą pasywną względem religijnej płaszczyzny życia społecznego. Uniemożliwia także zawężenie deklarowanej wolności do prywatnej płaszczyzny życia poszczególnych jednostek i, w ten sposób, marginalizacji wspólnotowego wymiaru religii. Zobowiązanie do podtrzymywania współpracy władz publicznych z istniejącymi legalnie na terytorium Hiszpanii wyznaniem wyraźnie wskazuje, że prawodawca, obligując rzeczzone władze do uwzględniania przekonań religijnych społeczeństwa, nie miał na myśli wyłącznie poglądów religijnych poszczególnych osób (Porras Ramírez 2006, 123).

Warto podkreślić, że art. 16 ust. 3 zobowiązuje władze publiczne do współpracy tylko z tymi wspólnotami religijnymi, które na forum prawa państwowego uzyskały status wyznania. Nie obliguje więc do współpracy z kolektywnymi podmiotami prawa do wolności religijnej, które rzeczono statusu nie uzyskały (pomimo że ich powstanie czy istnienie związane jest z poglądami religijnymi wspólnymi dla współtworzących je osób). Zobowiązanie do współpracy nie dotyczy też kolektywnych podmiotów prawa do wolności w zakresie ideologii niereligijnej (Peces-Barba 1989, 67). Współpracę z tymi podmiotami prawa do wolności w sferze ideologii i religii umożliwia władzom publicznym zapis art. 9 ust. 2 konstytucji (Ryguła 2009, 329).

Podsumowując niejako zapis art. 16 ust. 3 konstytucji hiszpańskiej, należy stwierdzić, że wyróżnienie z jednej strony „władz publicznych”, a z drugiej „Kościoła katolickiego i pozostałych wyznań” wskazuje, iż ustrojodawca, analizując z właściwego mu punktu widzenia rzeczywistość wyznaniową państwa, dostrzegł istnienie obok siebie dwóch porządków – politycznego i religijnego, które posiadają swój instytucjonalny wymiar we wspólnocie państwowej oraz wspólnotach religijnych (Molano 1989, 187–189). Podkreślił w ten sposób deklarowany już w pierwszym zdaniu analizowanego art. 16 ust. 3 rozdział państwa od Kościoła oraz autonomię każdego z porządków w zakresie im właściwym. Wykluczył możliwość integracji państwa z jednym lub więcej Kościołami czy związkami wyznaniowymi, jak również ich ścisłą separację (Viladrich, Ferrer Ortiz 1996, 119).

2. USTAWA ORGANICZNA 7/1980 – PRAWNY INSTRUMENT ROZWIJAJĄCY I DOOKREŚLAJĄCY ZAPISY ART. 16 KONSTYTUCJI (ART. 1)

Artykuł 16 konstytucji zawarty został w tytule pierwszym (art. 9–55), rozdziale drugim (art. 14–38) hiszpańskiej ustawy zasadniczej. Zgodnie zaś z art. 53 ust. 1 rzeczonoj ustawy „Prawa i wolności uznane w rozdziale drugim niniejszego tytułu wiążą wszystkie władze publiczne. Jedynie w drodze ustawy, która w każdym wypadku powinna uszanować ich zasadniczą treść, może być regulowane wykonywanie tych praw i wolności”. Ustawami rozwijającymi zapisy konstytucyjne dotyczące praw podstawowych i wolności publicznych – zgodnie

z cytowanym już art. 81 – są ustawy organiczne. Dlatego też w art. 1 ustawy organicznej 7/1980 o wolności religijnej stwierdza się: „Państwo gwarantuje prawo podstawowe do wolności religijnej i do kultu, uznane w Konstytucji, zgodnie z tym, co przewiduje niniejsza ustawa organiczna”.

Tym samym prawodawca stwierdza, że rzeczywisty, przedmiotowy i podmiotowy zakres deklarowanej konstytucyjnie wolności oraz prawne mechanizmy jej ochrony determinuje rzeczona ustawa organiczna. W porównaniu z art. 16 ust. 1 konstytucji, w którym jest mowa o „wolności w sferze ideologii, religii i kultu”, art. 1 ust. 1 ustawy organicznej zawęża zakres regulacji prawnej i mówi tylko o prawie „do wolności religijnej i do kultu”. Z tego faktu niektórzy autorzy wyciągają wniosek, jakoby za pomocą sformułowania zawartego art. 1 ust. 1 ustawy prawodawca dookreślił, iż wolność religijną (i kultu) oraz wolność ideologiczną uznaje on za dwie odrębne wolności (Peces-Barba 1989, 53–71; Ryguła 2009, 333)⁷. Interpretację tę wydaje się potwierdzać wyrok Trybunału Konstytucyjnego z 18 października 1993 r., w którym stwierdza się, że wolność ideologiczna obejmuje „wszystkie aspekty [...] życia osobistego i społecznego, które nie dają się zredukować do przekonań o charakterze religijnym i do celu ostatecznego życia ludzkiego” (STC 292/1993, de 18 de octubre de 1993 [FJ 4], BOE 1993, n.º 268 (de 9 de noviembre); Barrero Ortega 2006, 98; Ryguła 2009, 320–323)⁸.

3. GWARANTOWANY USTAWOWO ZAKRES WOLNOŚCI RELIGIJNEJ (ART. 2–3)

Regulując przedmiotowy zakres wolności religijnej w wymiarze indywidualnym, w art. 2 ust. 1 ustawy organicznej, prawodawca stwierdza:

W zagwarantowanej w konstytucji wolności religijnej i kultu zawiera się [...] prawo każdej osoby do:

- a) wyznawania przekonań religijnych, które w sposób wolny wybierze, lub niewyznawania żadnych; zmiany wyznania na inne lub odrzucenia tego, w którym do tej pory się pozostawało; okazywania na zewnątrz w sposób wolny przekonań religijnych lub ich braku oraz powstrzymania się od składania deklaracji na ich temat;
- b) praktykowania kultu oraz otrzymywania posługi religijnej własnego wyznania; obchodzenia świąt religijnych; sprawowania własnych obrzędów małżeńskich; otrzymania godnego pochówku, bez dyskryminacji ze względów religijnych, oraz niebicia zmuszanym do praktykowania aktów kultu lub otrzymywania posługi religijnej sprzecznej z własnymi przekonaniami;

⁷ Wydaje się, że powyższe rozróżnienie wolności religijnej i ideologicznej (jako dwóch odrębnych rodzajów wolności deklarowanych w tym samym artykule konstytucji) można uznać za pierwsze (zawarte w art. 1 ust. 1) dookreślenie art. 16 konstytucji, jakie czyni prawodawca hiszpański za pomocą ustawy organicznej 7/1980.

⁸ STC 292/1993, de 18 de octubre de 1993 [FJ 4], BOE 1993, n.º 268 (de 9 de noviembre). Pomimo takiego orzeczenia Trybunału Konstytucyjnego istnienie grupa autorów, którzy utrzymują, że wolność ideologiczna i religijna nie są dwiema odrębnymi wolnościami – m.in. Barrero Ortega stwierdza: „La libertad religiosa es una subespecie de la libertad ideológica”.

- c) pobierania nauki oraz jej udzielania, otrzymywania i przekazywania wszelkich informacji religijnych ustnie, pisemnie oraz w jakikolwiek inny sposób; wyboru dla siebie oraz dla osób niepełnoletnich [...], pozostających pod ich opieką [...], edukacji religijnej i moralnej zgodnej z ich własnymi przekonaniem;
- d) gromadzenia się i publicznego manifestowania w celach religijnych oraz zrzeszania się w celu wspólnego praktykowania aktów religijnych zgodnie z ogólnym porządkiem prawnym oraz uregulowaniami niniejszej ustawy organicznej.

Regulując z kolei zakres przedmiotowy wolności religijnej w jej wymiarze wspólnotowym, ustawa organiczna w art. 2 ust. 2 uznaje „prawo Kościołów, wyznań i wspólnot religijnych do ustanawiania miejsc kultu lub zebrań w celach religijnych, mianowania i kształcenia swoich ministrów, głoszenia i propagowania własnego *credo* oraz utrzymywania kontaktów z własnymi organizacjami lub z innymi wyznaniem religijnymi, zarówno na terytorium kraju, jak i za granicą”.

Kolektywne podmioty wolności religijnej pośrednio mogą korzystać z zakresu wolności gwarantowanego poszczególnym jednostkom, podobnie jak jednostki pośrednio korzystają z zakresu wolności przysługującego wspólnocie religijnej, do której należą. Wspólnota religijna jest bowiem zbiorem poszczególnych wiernych, powstałym w wyniku realizacji prawa do zrzeszania się, jakim cieszy się w hiszpańskim systemie prawnym każda osoba fizyczna⁹. Jednostka realizuje swoje cele religijne niejednokrotnie we wspólnocie wiernych i w ramach przysługujących tej wspólnocie uprawnień. Wspólnota wiernych osiąga zaś swoje cele niejednokrotnie w wyniku skoordynowanych działań jednostek (Ciáuriz 1994, 436–437).

Pragnąc umożliwić efektywną realizację deklarowanego zakresu wolności religijnej, w ust. 3 analizowanego art. 2 ustawy organicznej prawodawca stwierdza: „W celu rzeczywistego i efektywnego wprowadzenia w życie powyższych praw władze publiczne zastosują konieczne środki dla ułatwienia uczestnictwa w obrzędach religijnych na terenie jednostek wojskowych, szpitali, ośrodków penitencjarnych oraz w innych jednostkach im podległych, jak i dla ułatwienia edukacji religijnej w ośrodkach edukacji publicznej”¹⁰. Niniejszym prawodawca uznaje, że wysiłek zmierzający do podtrzymania realnej obecności religii na terenie placówek publicznych spoczywa nie tylko na poszczególnych wiernych i wspólnotach religijnych, lecz także na władzach publicznych (Fernández Arruty 1987, 131–132).

Dopełnieniem regulacji determinujących chroniony prawem zakres wolności religijnej jest art. 3 ustawy. W ust. 1 tegoż określono ograniczenia korzystania z rzeczowej wolności, stwierdzając: „Jedynym ograniczeniem w korzystaniu z praw wynikających z wolności religijnej i kultu jest ochrona prawa innych osób do korzystania z przysługujących im wolności publicznych i praw podstawowych oraz ochrona bezpieczeństwa, zdrowia i moralności publicznej, elementów

⁹ W art. 22 ust. 1 konstytucji hiszpańskiej stwierdza się: „Uznaje się prawo do zrzeszania się”.

¹⁰ Cytowany wyżej art. 2 ust. 3 ustawy należy interpretować w kontekście art. 16 ust. 3 konstytucji.

konstytutywnych porządku publicznego chronionego prawem w ramach społeczeństwa demokratycznego”¹¹. W ust. 2 tego samego artykułu prawodawca dodaje: „Nie są chronione niniejszą ustawą czynności, cele i stowarzyszenia mające związek z badaniami naukowymi i eksperymentami dotyczącymi zjawisk psychicznych, parapsychologicznych lub z rozpowszechnianiem wartości humanistycznych czy spirytualistycznych oraz z innymi podobnymi celami, odmiennymi od celów religijnych”¹².

4. OCHRONA PRAWA DO WOLNOŚCI RELIGIJNEJ ZE STRONY PAŃSTWA (ART. 4)

Jak już wspomniano, zgodnie z art. 81 ust. 1 konstytucji „ustawami organicznymi są ustawy rozwijające prawa podstawowe i wolności publiczne”. Do ich uchwalenia, zmiany lub uchylenia – zgodnie z ust. 2 rzeczonego artykułu – wymagana jest większość absolutna w głosowaniu końcowym Korteżów nad całością projektu ustawy. Celem tego przepisu jest ochrona istniejących gwarancji prawnych, zawartych w konkretnej *ley organica*, poprzez ograniczenie wpływu danej większości parlamentarnej (konstruowanej niejednokrotnie na koniunkturalnych założeniach) na zmianę regulacji ustawowych dotyczących praw podstawowych (Ryguła 2009, 338–339).

Hiszpańska ustawa zasadnicza gwarantuje również ochronę prawną każdej osobie fizycznej w przypadku naruszenia gwarantowanego jej prawa do wolności religijnej. Zgodnie z art. 24 konstytucji „wszyscy mają prawo do skutecznej

¹¹ Artykuł 3 ustawy organicznej wymienia cztery elementy konstytutywne porządku publicznego. Co do pierwszego z nich Trybunał Konstytucyjny w wyroku z 13 lutego 1985 r. orzekł: „[...] szacunek dla praw podstawowych i wolności publicznych gwarantowanych w konstytucji jest zasadniczym elementem składowym porządku publicznego”. STC 19/1985, de 13 de febrero de 1985 [FJ 1], BOE 1985, n.º 55 (de 5 de marzo). Biorąc pod uwagę, że Hiszpania przed transformacją polityczną końca lat 70. XX w. była państwem ustrojowo wyznaniowym, należy doprecyzować także rozumienie „moralności publicznej”. W wyroku z 15 października 1982 r. Trybunał Konstytucyjny stwierdza, że „pojęcie moralności publicznej może być używane przez prawodawcę i stosowane przez trybunały jako ograniczenie praw podstawowych i wolności publicznych”. W dalszej części wyroku czytamy: „[...] jakiegokolwiek byłoby rozumienie pojęcia moralności, jakie brał pod uwagę wcześniejszy prawodawca, pewnym jest”, że pod reżimem konstytucji z 1978 r. pojęcie to należy interpretować w świetle „pryncypiów [...] i praw w niej uświęconych [...] zgodnie z Konstytucją i Powszechną deklaracją [praw człowieka z 10 grudnia 1948 r. – przyp. P.R.] – umowami i traktatami ratyfikowanymi przez Hiszpanię. Pojęcie moralności może być używane przez prawodawcę i stosowane przez trybunały jako granica korzystania z praw podstawowych i wolności publicznych, tak jak to uczynił prawodawca postkonstytucyjny, stanowiąc ustawę organiczną 7/1980 z 5 lipca, o wolności religijnej (art. 3 ust. 1)”. STC 62/1982, de 15 de octubre de 1982 [FJ 3], BOE 1982, n.º 276 (de 17 de noviembre).

¹² Treść art. 3 ust. 2 ustawy jest konsekwencją zapisu zawartego art. 1 ust. 1 analizowanej ustawy organicznej.

opieki sędziów i sądów w zakresie realizacji swoich praw”. Precyzując powyższy zapis o charakterze deklaratywnym, art. 53 ust. 2 ustawy zasadniczej gwarantuje każdemu obywatelowi¹³ „ochronę wolności i praw wymienionych w art. 14 oraz w sekcji pierwszej rozdziału drugiego” (tj. praw podstawowych) przed sądami powszechnymi¹⁴ w postępowaniu mającym pierwszeństwo i uproszczonym, a także na drodze skargi (*recurso de amparo*) do Trybunału Konstytucyjnego¹⁵.

W powiązaniu z powyższym zapisem konstytucji, w art. 4 ustawy organicznej 7/1980 stwierdza się: „prawa uznane w niniejszej ustawie, z których korzysta się w zakresie wyznaczonym przez nią samą, podlegać będą ochronie na drodze skargi sądowej (*amparo judicial*) przed sądami powszechnymi oraz skargi konstytucyjnej (*amparo constitucional*) przed Trybunałem Konstytucyjnym, zgodnie z właściwą mu ustawą organiczną”. Zakres „praw uznanych w niniejszej ustawie” określa art. 2–3 ustawy organicznej 7/1980.

Postępowanie w trybie skargi sądowej, o której mowa w cytowanym art. 4, regulowane jest ustawą 62/1978 o ochronie sądowej praw podstawowych¹⁶. Celem tego postępowania jest ułatwienie poszczególnym osobom fizycznym dochodzenia naruszonych praw i wolności podstawowych w zakresie ochrony prawnokarnej¹⁷, cywilnej i administracyjnej w postępowaniu mającym pierwszeństwo

¹³ W art. 53 ust. 2 konstytucji, gwarantującym ochronę prawną, używa się pojęcia *cualquier ciudadano* (każdy obywatel). Pozostałe osoby cieszą się ochroną prawną na mocy przepisów ustawy organicznej 4/2000, regulującej prawa i wolności obcokrajowców przebywających na terytorium Hiszpanii. W art. 3 ust. 1 rzeczony ustawy stwierdza się: „Los extranjeros gozarán en España de los derechos y libertades reconocidos en el Título I de la Constitución en los términos establecidos en los Tratados internacionales, en esta Ley y en las que regulen el ejercicio de cada uno de ellos. Como criterio interpretativo general se entenderá que los extranjeros ejercitan los derechos que les reconoce esta Ley en condiciones de igualdad con los españoles”. Ley orgánica 8/2000, de 22 de diciembre, de reforma de la Ley orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social, BOE 2000, n.º 307 (de 23 de diciembre): 45508.

¹⁴ Wyrażenie „sądy powszechne” (*tribunales ordinarios*) należy interpretować w powiązaniu z ustawą 62/1978 o ochronie sądowej praw podstawowych, w której w art. 6 ust. 1 stwierdza się, że przeciwko aktom administracji publicznej naruszającym możliwość korzystania z praw podstawowych można wnieść skargę w trybie sądownoadministracyjnym. Przepis ten stanowi odpowiedź na pytanie podnoszone przez niektórych autorów, czy pod pojęciem „sądy powszechne” należy rozumieć także postępowanie na drodze sądownoadministracyjnej.

¹⁵ W art. 53 ust. 2 konstytucji czytamy, że „Ta ostatnia ma zastosowanie do sprzeciwu ze względów sumienia, uznanego w art. 30”. Pomimo więc, iż art. 30 nie zawiera się w sekcji pierwszej drugiego rozdziału („O prawach podstawowych i wolnościach publicznych”), to art. 53 ust. 2 gwarantuje ochronę sprzeciwu ze względów sumienia (*objección de conciencia*) w trybie skargi do Trybunału Konstytucyjnego.

¹⁶ Ley 62/1978, de 26 de diciembre, de Protección Jurisdiccional de los Derechos Fundamentales de la Persona, BOE 1979, n.º 3 (de 3 de enero): 76–78. Zob. także nowelizujący przytoczoną ustawę: Real decreto 342/1979, de 20 de febrero, legislativo sobre ampliación del ámbito de la Ley 62/1978, de 26 de diciembre, BOE 1979, n.º 50 (de 27 de febrero): 5102–5103.

¹⁷ Obowiązujące przepisy kodeksowe w zakresie ochrony karnej wolności religijnej ustawodawca zawarł w rozdziale czwartym Kodeksu karnego, w sekcji drugiej „O przestępstwach

i uproszczonym. W postępowaniu karnym, w zależności od rodzaju przestępstwa lub przewinienia, zakończenie postępowania przewidziane jest w terminie 45–60 dni. Także w postępowaniu cywilnym i administracyjnym ustawa zakłada skrócenie terminów procesowych. W wypadku złożenia skargi do sądu administracyjnego przewiduje ponadto zawieszenie wykonania decyzji administracyjnej, od której składający *amparo* się odwołuje.

Deklarowana w ustawie zasadniczej i ustawie organicznej 7/1980 ochrona prawna wolności religijnej obejmuje ponadto możliwość skargi konstytucyjnej. *Amparo constitucional* oznacza postępowanie zmierzające do „uznania oraz efektywnego i natychmiastowego przywrócenia praw podstawowych, uznanych w art. 14–29 i 30 ust. 2 konstytucji” (Fernández Martínez 2004, 670). Zgodnie z art. 162 ust. 1 ustawy zasadniczej podmiotem uprawnionym do wniesienia skargi konstytucyjnej o ochronę praw jest „każda osoba fizyczna lub prawna, która powołuje się na interes prawny, a także obrońca ludu i prokuratura”. Tryb postępowania w wypadku rozpatrywania rzeczony skargi reguluje ustawa organiczna o Trybunale Konstytucyjnym¹⁸. W wypadku, gdy skarga dotyczy aktów prawnych lub innych działań rządu (w tym także autonomicznego), albo też działania czy zaniechania organu sądowego, ustawa ta zezwala na wszczęcie postępowania w trybie *amparo constitucional* dopiero po wyczerpaniu trybu instancyjnego w postępowaniu sądowym określonym ustawą 62/1978 o ochronie sądowej praw podstawowych (Łabno-Jabłońska 1996, 171).

5. ZWIĄZKI WYZNANIOWE – OSOBOWOŚĆ PRAWNA, AUTONOMIA, ORGANIZACJA WEWNĘTRZNA (ART. 5–6)

W art. 5 ust. 1 ustawy organicznej stwierdza się m.in.: „Kościoły, wyznania i wspólnoty religijne oraz tworzone przez nie związki cieszyć się będą osobowością prawną po dokonaniu wpisu do rejestru publicznego, który w tym celu utworzony zostaje w Ministerstwie Sprawiedliwości”. Wpis do Rejestru Związków Wyznaniowych nie jest oczywiście jedyną drogą nabycia podmiotowości prawnej

przeciwko wolności sumienia, uczuciom religijnym i szacunkowi względem zmarłych”. Oprócz przestępstw tam wymienionych za obciążające prawodawca uznaje także „dyskryminację ze względu na [...] religię czy przekonania ofiary” (art. 22 ust. 4), dyskryminację osób ze względów religijnych (np. w zakresie prawa pracy) lub prowokacje dokonane ze względów religijnych (art. 314, 510–512). Zob. Ley orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal, BOE 1995, n.º 281 (de 24 de noviembre): 33987–34058.

¹⁸ Ley orgánica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional, BOE 1979, n.º 239 (de 5 de octubre): 23186–23195. Zob. także: Ley orgánica 8/1984, de 26 de diciembre. Por la que se regula el régimen de recursos en caso de objeción de conciencia, su régimen penal y se deroga el artículo 45 de la ley orgánica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional, BOE 1984, n.º 311 (de 28 de diciembre): 37365.

przez wspólnoty religijne¹⁹. Odejście od trybu nabycia rzeczzonej podmiotowości, przewidzianego w ustawie organicznej 7/1980, powoduje jednak, iż zarejestrowane zrzeszenie nie cieszy się prerogatywami przewidzianymi prawem dla związków wyznaniowych.

Wspomniany Rejestr Związków Wyznaniowych podlega Generalnej Dyrekcji ds. Religijnych, działającej przy Ministerstwie Sprawiedliwości²⁰. Wpis do rzeczzonego rejestru następuje na podstawie prośby składanej do Dyrekcji Generalnej. Do prośby – zgodnie z art. 5 ust. 2 ustawy organicznej – należy dołączyć dokument potwierdzający formalne ukonstytuowanie się wspólnoty religijnej na terytorium hiszpańskim, określający właściwe jej cele religijne, doktrynę, system organizacji wewnętrznej oraz organy przedstawicielskie (z wyszczególnieniem ich kompetencji). Z kolei anulowanie wpisu – którego warunki reguluje art. 5 ust. 3 ustawy – może dokonać się na prośbę organów przedstawicielskich zarejestrowanego Kościoła, wyznania czy wspólnoty religijnej, albo na polecenie sądu wyrażone prawomocnym wyrokiem (Ryguła 2009, 343).

Dekret królewski 142/1981 regulujący funkcjonowanie Rejestru Związków Wyznaniowych²¹ w art. 4 ust. 2 umożliwia organom administracji państwowej odmowę dokonania wpisu w przypadku, gdy nie zostaną spełnione wymogi formalne określone w art. 3 tego dekretu²². W wyroku Trybunału Konstytucyjnego z 15 lutego 2001 r.²³ podkreślono, że w właściwym im postępowaniu administracyjnym organy władzy państwowej winny ograniczyć się do weryfikacji wymo-

¹⁹ Każda wspólnota o charakterze religijnym, jako byt społeczny, może nabyć podmiotowość prawną na forum prawa hiszpańskiego zgodnie z art. 22 konstytucji uznającym prawo do zrzeszania się za prawo podstawowe. Tryb nabycia rzeczzonej podmiotowości reguluje dekret królewski 1497/2003 zatwierdzający regulamin Narodowego Rejestru Zrzeszeń oraz regulujący relacje tegoż do pozostałych rejestrów zrzeszeń. Zob. Ley orgánica 1/2002, de 22 de marzo, reguladora del Derecho de Asociación, BOE 2002, n.º 73 (de 26 de marzo): 11981–11991; Real decreto 1497/2003, de 28 de noviembre, por el que se aprueba el Reglamento del Registro Nacional de Asociaciones y de sus relaciones con los restantes registros de asociaciones, BOE 2003, n.º 306 (de 23 de diciembre): 45665–45677.

²⁰ Ministerstwo Sprawiedliwości jest jedynym organem administracji państwowej kompetentnym w kwestii religijnej, działającym w powyższym zakresie poprzez Gabinet ds. Religijnych w randze Dyrekcji Generalnej. Zob. Real decreto 1334/1994, de 20 de junio, de estructura básica, del Ministerio de Justicia e Interior, art. 2 ust. 2 lit. b, BOE 1994, n.º 150 (de 24 de junio): 20215. Na podstawie zapisów ustawy organicznej 7/1980, w ramach rzeczzonego ministerstwa, oprócz wspomnianego wyżej rejestru i Generalnej Dyrekcji działa również Komisja Doradca ds. Wolności Religijnej.

²¹ Real decreto 142/1981, de 9 de enero, sobre organización y funcionamiento del Registro de Entidades Religiosas, art. 3, BOE 1981, n.º 27 (de 31 de enero): 2248; Corrección de errores del Real decreto 142/1981, de 9 de enero, sobre organización y funcionamiento del Registro de Entidades Religiosas, BOE 1981, n.º 40 (de 16 de febrero): 3495.

²² Artykuł 3 dekretu królewskiego 142/1981 doprecyzowuje wymogi formalne konieczne do dokonania wpisu do rejestru, zawarte w art. 5 ust. 2 ustawy organicznej 7/1980.

²³ STC 46/2001, de 15 de febrero de 2001, BOE 2001, n.º 65 (de 16 de marzo).

gów formalnych wykazujących religijny bądź niereligijny charakter celów, jakie dana wspólnota sobie stawia (Roca 1993, 445–467)²⁴ oraz zdolność podmiotu proszącego o rejestrację do współpracy z władzami publicznymi we właściwym im zakresie²⁵. Celem kontroli, jak stwierdzono w wyroku, jest bowiem zapobieżenie rejestracji w charakterze wyznań tych stowarzyszeń, których cele nie mają charakteru religijnego²⁶.

Oprócz uznania podmiotowości prawnej konkretnego związku wyznaniowego, wpis do rejestru oznacza także uznanie jego autonomii normatywnej względem państwa w zakresie właściwym zarejestrowanym wyznaniam. W art. 6 ust. 1 analizowanej ustawy organicznej prawodawca hiszpański stwierdza:

Kościół, wyznania i wspólnoty religijne wpisane do rejestru będą mieć pełną autonomię i będą mogły ustanawiać własne normy dotyczące organizacji, ustroju wewnętrznego i personelu. Wśród tych norm oraz takich, które dotyczyć będą instytucji utworzonych do realizacji właściwych im celów, będą one mogły zamieścić klauzule chroniące tożsamość religijną i własny charakter oraz szacunek należny ich przekonaniom religijnym, przy zachowaniu szacunku dla praw i wolności gwarantowanych w konstytucji.

Odwołując się do cytowanego zapisu ustawowego o „klauzulach chroniących tożsamość religijną i własny charakter, jak i szacunek należny przekonaniom religijnym”, część doktryny hiszpańskiego prawa wyznaniowego mówi wprost o zakorzenionym w prawie do wolności religijnej „prawie do własnej tożsamości religijnej” (Ciáurriz 1984, 164–165). W zakresie tegoż „prawa” ustawa organiczna umożliwia prawodawcy religijnemu zawarcie w ustawodawstwie wewnętrznym regulacji dotyczących m.in.: przystąpienia, wystąpienia lub wydalenia konkretnej osoby fizycznej ze związku wyznaniowego, kwestii związanych z ministrami kultu, organami zarządzającymi czy jednostkami organizacyjnymi działającymi w ramach związku w celu realizacji właściwych mu celów (Ryguła 2009, 346). Dookreślenia kwestii determinujących rzeczoną tożsamość prawodawca hiszpański domaga się przed rejestracją konkretnego związku wyznaniowego poprzez załączenie do składanej prośby zapisów tą tożsamość regulujących.

Na mocy decyzji właściwych organów administracji państwowej o dokonaniu wpisu do rejestru, państwo uznaje nie tylko podmiotowość danego związku wyznaniowego na forum prawa hiszpańskiego, lecz także wspomnianą wyżej tożsamość religijną określoną w dołączonym do prośby o rejestrację wewnętrznym

²⁴ Zakaz wpisu „stowarzyszeń mających związek z [...] celami odmiennymi od religijnych” (art. 3 ust. 2 ustawy organicznej 7/1980) spowodował niejednorodność praktyki organów administracji i sądownictwa dokonujących interpretacji pojęcia „cel religijny”.

²⁵ Por. cytowany wcześniej art. 16 ust. 3 konstytucji hiszpańskiej.

²⁶ Por. cytowany wcześniej art. 3 ust. 2 ustawy organicznej 7/1980. Ponadto, w cytowanym wyroku (STC 46/2001) stwierdza się, że właściwy organ administracji może odmówić dokonania wpisu do rejestru lub anulować już istniejący w wypadku, gdy prawomocnym wyrokiem sądu stwierdza się zagrożenie „bezpieczeństwa, zdrowia czy moralności publicznej, elementów konstytucyjnych porządku publicznego chronionego prawem w ramach społeczeństwa demokratycznego”.

ustawodawstwie tego związku (Corral Salvador 1981, 103). Co więcej, staje się ono gwarantem skutków cywilnych tych zapisów, które załączono do prośby o rejestrację²⁷.

6. UMOWY O WSPÓLPRACY MIĘDZY WŁADZĄ PUBLICZNĄ A ZWIĄZKAMI WYZNANIOWYMI W HISZPANII (ART. 7)

Nawiązując do treści art. 16 ust. 3 konstytucji hiszpańskiej, w art. 7 ust. 1 ustawy organicznej 7/1980 stwierdza się: „Państwo, uwzględniając przekonania religijne społeczeństwa hiszpańskiego, zawrze [...] umowy lub konwencje o współpracy z Kościołami, wyznaniem i wspólnotami religijnymi wpisanymi de rejestr, które przez zasięg i liczbę wiernych na trwałe zakorzeniły się” w rzeczywistości społecznej Hiszpanii²⁸. W ten sposób ustawa organiczna determinuje pierwszy (normatywny) instrument współpracy, deklarowanej w ustawie zasadniczej.

O zdolności konkretnej wspólnoty religijnej do zawarcia umowy lub konwencji z władzami publicznymi decydują więc: uzyskanie przez nią statusu związku wyznaniowego poprzez wpis do właściwego rejestru oraz jej trwałe „zakorzenienie” na płaszczyźnie życia społecznego Hiszpanii. Ocenę owego zakorzenienia prawodawca hiszpański powierzył Komisji Doradczej ds. Wolności Religijnej (Viladrich, Ferrer Ortiz 1996, 148)²⁹. Biorąc pod uwagę nie tylko cytowany właśnie art. 7 ust. 1, ale całość ustawy organicznej 7/1980 oraz dekretu królewskiego 142/1981, można wyciągnąć wniosek, że za zdolny do efektywnej współpracy z władzami publicznymi w celu ochrony i promocji wolności religijnej prawodawca uznaje nie każdy związek wyznaniowy, lecz tylko taki, który spełnia warunki weryfikujące ową zdolność, zawarte w przytoczonych aktach prawnych (Rygula 2014, 409–423).

Kompetentnymi do negocjowania treści umów ze strony poszczególnych związków wyznaniowych są te organy, które – zgodnie z prawem wewnętrznym zarejestrowanej wspólnoty religijnej – reprezentują ją na forum zewnętrznym.

²⁷ To właśnie te zapisy, będące uznanym przez państwo wewnętrznym prawem zarejestrowanego związku wyznaniowego, determinują wraz z obowiązującym porządkiem prawa państwowego przedmiotowy i podmiotowy zakres działań danego związku.

²⁸ Tekst ustawy mówi o „Iglesias, Confesiones y Comunidades religiosas inscritas en el Registro, que por su ámbito y numero de creyentes hayan alcanzado notorio arraigo en España”.

²⁹ Jedynym wyznaniem, które zdolne jest zawierać umowy o współpracy z państwem bez wcześniejszej oceny ze strony Komisji Doradczej ds. Wolności Religijnej jest Kościół katolicki, uznany w tekście art. 16 ust. 3 konstytucji za podmiot zdolny do podjęcia wspomnianej współpracy. Zapis rzeczzonego artykułu ustawy zasadniczej, w którym gwarantuje się uwzględnianie przez władze publiczne przekonań religijnych społeczeństwa hiszpańskiego i wynikającej z tego współpracy z „Kościółem katolickim i pozostałymi wyznaniem” stanowi – zdaniem wielu autorów – „świadczenie najwyższej rangi normatywnej” zakorzenienia tego Kościoła w społecznej rzeczywistości Hiszpanii.

Z kolei ze strony państwa kompetentne do wspomnianych negocjacji jest Ministerstwo Sprawiedliwości, które czyni to za pomocą Generalnej Dyrekcji ds. Religijnych, po uprzednim wydaniu pozytywnej opinii przez Komisję Doradczą ds. Wolności Religijnej w kwestii wspomnianego wyżej „zakorzenienia” danego wyznania w społecznej rzeczywistości Hiszpanii (Ryguła 2009, 349)³⁰. Artykuł 7 ustawy organicznej nie określa przedmiotowego zakresu regulacji zawartych w danej umowie. Kształt i zakres współpracy władz publicznych z danym wyznaniem stanowi więc przedmiot ustaleń sygnatariuszy umowy (Ryguła 2009, 353; Ryguła 2013, 119–139).

7. KOMISJA DORADCZA DS. WOLNOŚCI RELIGIJNEJ (ART. 8)

W ostatnim artykule ustawy organicznej (art. 8) prawodawca deklaruje, że: „w ramach Ministerstwa Sprawiedliwości powstanie Komisja Doradcza ds. Wolności Religijnej”, składająca się z reprezentantów administracji państwowej, przedstawicieli Kościołów, wyznań i wspólnot religijnych oraz „osób kompetentnych” w kwestiach regulowanych ustawą. Komisja ta, będąca drugim (w tym wypadku instytucjonalnym) instrumentem współpracy państwo – Kościół, powstała na mocy dekretu królewskiego 1890/1981 regulującego jej skład, organizację i funkcjonowanie³¹. Zawarte w nim przepisy znowelizowane zostały dekretem królewskim 1159/2001³², a następnie obowiązującym do dzisiaj dekretem królewskim 932/2013³³.

Zgodnie z art. 8 analizowanej ustawy organicznej 7/1980, komisja doradcza składa się z przedstawicieli administracji państwowej, reprezentantów Kościołów, wyznań i wspólnot religijnych, „wśród których, w każdym przypadku, znajdują się te, które mają trwałe zakorzenienie w społeczeństwie hiszpańskim” oraz ekspertów, mających służyć pomocą w interpretacji i we wdrażaniu w życie prawa do wolności religijnej. Komisja doradcza działa w ramach Komisji Plenarnej, Komisji Stałej oraz poszczególnych grup roboczych. Jej przewodniczącym jest urzędujący aktualnie minister sprawiedliwości. Liczbę reprezentantów administracji

³⁰ Zawarte dotychczas umowy między państwem a związkami wyznaniowymi uchwalone zostały w trybie uproszczonym, tj. obejmującym jedno czytanie (zgodnie z art. 150 regulaminu Kongresu i art. 129 regulaminu Senatu). Procedura ta, ograniczająca możliwość nanoszenia poprawek do wynegocjowanego wcześniej ze związkami wyznaniowymi projektu umowy, ma na celu upodobnienie procedury ustawodawczej do trybu zawierania umów konkordatowych z Kościołem katolickim.

³¹ Real decreto 1890/1981, de 19 de junio, sobre constitución de la Comisión Asesora de Libertad Religiosa en el Ministerio de Justicia, BOE 1981, n.º 213 (de 5 de septiembre): 20450–20451.

³² Real decreto 1159/2001, de 26 de octubre, por el que se regula la Comisión Asesora de Libertad Religiosa, BOE 2001, n.º 258 (de 27 de octubre): 39461–39462.

³³ Real decreto 932/2013, de 29 de noviembre, por el que se regula la Comisión Asesora de Libertad Religiosa, BOE n.º 300 (de 16 de diciembre): 98994–99002.

państwowej, związków wyznaniowych i ekspertów właściwą do realizacji zadań wykonywanych w ramach Komisji Plenarnej i Komisji Stałej określa dekret królewski 932/2013³⁴.

Zadaniami Komisji Doradczej – zgodnie z art. 8 ustawy organicznej 7/1980 – są: „analiza, informowanie oraz przedkładanie propozycji” dotyczących wdrażania w życie ustawy organicznej, w sposób zaś szczególnie pomoc w redagowaniu umów, o których mowa w art. 7 tej ustawy. Ponadto, Komisja Doradcza dokonuje oceny „zakorzenienia” danego wyznania w społecznej rzeczywistości Hiszpanii, od której to oceny zależy możliwość podpisania przez to wyznanie umowy o współpracy z państwem. W odniesieniu do umów konkordatowych rola komisji ma charakter uzupełniający, tj. niewchodzący w zakres kompetencji Komisji Mieszanej Kościół – Państwo (Contreras Mazarío 1987, 142–144).

BIBLIOGRAFIA

Źródła

- Constitución española de 27 de diciembre de 1978, BOE 1978, n.º 311 (de 29 de diciembre): 29315–29424.
- Corrección de errores del Real decreto 142/1981, de 9 de enero, sobre organización y funcionamiento del Registro de Entidades Religiosas, BOE 1981, n.º 40 (de 16 de febrero): 3495.
- Ley 62/1978, de 26 de diciembre, de Protección Jurisdiccional de los Derechos Fundamentales de la Persona, BOE 1979, n.º 3 (de 3 de enero): 76–78.
- Ley orgánica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional, BOE 1979, n.º 239 (de 5 de octubre): 23186–23195.
- Ley orgánica 7/1980, de 5 de julio, de Libertad Religiosa, BOE 1980, n.º 177 (de 24 de junio): 16804–16805.
- Ley orgánica 8/1984, de 26 de diciembre. Por la que se regula el régimen de recursos en caso de objeción de conciencia, su régimen penal y se deroga el artículo 45 de la ley orgánica 2/1979, de 3 de octubre, del Tribunal Constitucional, BOE 1984, n.º 311 (de 28 de diciembre): 37365.
- Ley orgánica 10/1995, de 23 de noviembre, del Código Penal, BOE 1995, n.º 281 (de 24 de noviembre): 33987–34058.
- Ley orgánica 8/2000, de 22 de diciembre, de reforma de la Ley orgánica 4/2000, de 11 de enero, sobre derechos y libertades de los extranjeros en España y su integración social, BOE 2000, n.º 307 (de 23 de diciembre): 45508–45522.
- Ley orgánica 1/2002, de 22 de marzo, reguladora del Derecho de Asociación, BOE 2002, n.º 73 (de 26 de marzo): 11981–11991.
- Proyecto de Ley. Libertad religiosa. *Boletín Oficial de las Cortes Generales* 1979, n.º 77 (de 17 de octubre): 483–486.
- Real decreto 342/1979, de 20 de febrero, legislativo sobre ampliación del ámbito de la Ley 62/1978, de 26 de diciembre, BOE 1979, n.º 50 (de 27 de febrero): 5102–5103.
- Real decreto 142/1981, de 9 de enero, sobre organización y funcionamiento del Registro de Entidades Religiosas, art. 3, BOE 1981, n.º 27 (de 31 de enero): 2248.
- Real decreto 1890/1981, de 19 de junio, sobre constitución de la Comisión Asesora de Libertad Religiosa en el Ministerio de Justicia, BOE 1981, n.º 213 (de 5 de septiembre): 20450–20451.

³⁴ Tamże, art. 5, 14–20.

- Real decreto 1334/1994, de 20 de junio, de estructura básica, del Ministerio de Justicia e Interior, BOE 1994, n.º 150 (de 24 de junio): 20214–20231.
- Real decreto 1159/2001, de 26 de octubre, por el que se regula la Comisión Asesora de Libertad Religiosa, BOE 2001, n.º 258 (de 27 de octubre): 39461–39462.
- Real decreto 1497/2003, de 28 de noviembre, por el que se aprueba el Reglamento del Registro Nacional de Asociaciones y de sus relaciones con los restantes registros de asociaciones, BOE 2003, n.º 306 (de 23 de diciembre): 45665–45677.
- Real decreto 932/2013, de 29 de noviembre, por el que se regula la Comisión Asesora de Libertad Religiosa, BOE n.º 300 (de 16 de diciembre): 98994–99002.
- Sentencia del Tribunal Constitucional 62/1982, de 15 de octubre de 1982 [FJ 3], BOE 1982, n.º 276 (de 17 de noviembre).
- Sentencia del Tribunal Constitucional 19/1985, de 13 de febrero de 1985 [FJ 1], BOE 1985, n.º 55 (de 5 de marzo).
- Sentencia del Tribunal Constitucional 292/1993, de 18 de octubre de 1993 [FJ 4], BOE 1993, n.º 268 (de 9 de noviembre).
- Sentencia del Tribunal Constitucional 46/2001, de 15 de febrero de 2001, BOE 2001, n.º 65 (de 16 de marzo).

Literatura

- Barceló i Serramalera, Mercè. 2005. *La ley orgánica: ámbito material y posición en el sistema de fuentes*. Barcelona: Atelier.
- Barrero Ortega, Abraham. 2006. *La libertad religiosa en España*. Madrid: Centro de Estudios Políticos y Constitucionales.
- Basterra Montserrat, Daniel. 1989. *El derecho a la libertad religiosa y su tutela jurídica*. Madrid: Civitas.
- Carbajal Iranzo, Ignacio. 2008–2009. „Ley orgánica”. W *Enciclopedia jurídica*. Cord. E. Arnaldo Alcubilla. 7487–7491. Madrid: La Ley.
- Ciáurriz, María Jose. 1984. *La libertad religiosa en el Derecho español. La Ley orgánica de libertad religiosa*. Madrid: Tecnos.
- Ciáurriz, María Jose. 1994. „El contenido de Derecho fundamental de libertad religiosa”. W *Tratado de Derecho eclesiástico*. 429–470. Pamplona: Ediciones Universidad de Navarra.
- Combalía, Zoila. 1994. „Los límites del Derecho de libertad religiosa”. W *Tratado de Derecho eclesiástico*. 469–510. Pamplona: Ediciones Universidad de Navarra.
- Contreras Mazarío, Jose M. 1987. „La Comisión Asesora de Libertad Religiosa”. *Revista Española de Derecho Canónico* 43: 131–163.
- Corral Salvador, Carlos. 1981. „La ley orgánica española de libertad religiosa”. *Revista Española de Derecho Canónico* 37: 59–117.
- Fernández Arruty, José Ángel. 1987. „La asistencia religiosa en los centros hospitalarios públicos”. W *Dimensiones jurídicas del factor religioso. (Estudios en homenaje al profesor López Alarcón)*. 129–139. Murcia: Universidad de Murcia.
- Fernández Martínez, Jose Manuel. 2004. „Recurso de amparo constitucional”. W *Diccionario jurídico*. Red. Jose Manuel Fernández Martínez. 670. Madrid: Aranzadi.
- Giménez y Martínez de Carvajal, Jose. 1980. „Principios informadores del actual régimen español de relaciones entre la Iglesia y el Estado”. W *Iglesia y Estado en España. Régimen jurídico de sus relaciones*. Red. Jose Giménez y Martínez de Carvajal, Carlos Corral Salvador. 3–52. Madrid: Rioduero.
- Infiesta J. 1978. “El Estado ha de ser laico”. *La Vanguardia* (22.01.1978): 22.
- Linde Paniagua, Enrique. 1990. *Leyes orgánicas: un estudio de legislación y jurisprudencia*. Madrid: Linde.

- Łabno-Jabłońska, Anna. 1996. *Iberyjska droga do demokracji. Studium prawno-konstytucyjne*. Warszawa: Wydawnictwo Sejmowe.
- Molano, Eduardo. 1989. „El dualismo constitucional entre orden político y orden religioso”. W *Libertad y derecho fundamental de libertad religiosa*. Red. Ivan Carlos Ibán. 183–190. Madrid: Edersa.
- Peces-Barba, Gregorio. 1989. „Algunas reflexiones sobre la libertad ideológica y religiosa”. W *Libertad y derecho fundamental de libertad religiosa*. Red. Ivan Carlos Ibán. 53–71. Madrid: Edersa.
- Porras Ramírez, José Maria. 2006. *Libertad religiosa, laicidad y cooperación con las confesiones en el Estado democrático de Derecho*. Cizur Menor: Thomson Civitas.
- Roca, Maria Jose. 1993. „Aproximación al concepto de fines religiosas”. *Revista de Administración Pública* 132: 445–467.
- Rygula, Piotr. 2004. „Podstawowe pryncypia hiszpańskiego prawa wyznaniowego”. W *Prawo wyznaniowe w systemie prawa polskiego*. Red. Artur Mezglewski. 113–141. Lublin: Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego.
- Rygula, Piotr. 2009. *Wolność religijna w Hiszpanii na tle przemian społeczno-politycznych w latach 1931–1992*. Katowice: Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego.
- Rygula, Piotr. 2013. „Umowy między państwem a Kościołem katolickim i innymi związkami wyznaniowymi w Hiszpanii”. W *Układowe regulacje stosunków między państwem a związkami wyznaniowymi (art. 25 ust. 4–5 Konstytucji RP)*. Red. Piotr Stanisław, Marta Ordon, 119–139. Lublin: Katolicki Uniwersytet Lubelski.
- Rygula, Piotr. 2014. „Współpraca władz publicznych z Kościołem katolickim i innymi wyznaniem w systemie prawa hiszpańskiego”. W *Kościół i inne związki wyznaniowe w służbie dobru wspólnemu*. Red. Waław Uruszczak, Katarzyna Krzysztofek, Maciej Mikuła. 409–423. Kraków: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Viladrich, Pedro Juan, Javier Ferrer Ortiz. 1996. „Los principios informadores del derecho eclesiástico español”. W *Derecho eclesiástico del Estado español*. 115–152. Pamplona: Ediciones Universidad de Navarra.

pr. Piotr Rygula

SPANISH ORGANIC LAW OF RELIGIOUS FREEDOM OF NOVEMBER 5, 1980

Abstract. The subject of the analysis is the legal regulations regarding religious freedom in Spain. The first part is dedicated to article 16 of the Constitution in which the Spanish legislative body placed the declaration of the separation of the Church from the State and guaranteed religious freedom. The second part is a discussion on the regulations given in the Organic Law of Religious Freedom of November 5, 1980. It is development and precise explanation of the constitutional guarantees contained in article 16. The analysis is structured in the following order: a) an objective and subjective scope of the statutory guarantees regarding religious freedom in Spain; b) protection of religious law by the State; c) legal identity, autonomy, inner structure of the religious groups; d) juridical instruments for implementing cooperation between state authorities and religious groups in Spain.

Keywords: Law on Religion, State-Church relations, religious liberty, Spanish Constitution of 1978, Spanish organic law of religious liberty.